

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Маркус Вілашек

ПРИМАТ ПРАКТИКИ ТА ЦІЛЬ СВІТОВОГО МИРНОГО ПОРЯДКУ У ФІЛОСОФІЇ КАНТА¹

Вступ

Для мене є великою честю і радістю виголошувати доповідь на цій конференції Кантівського товариства в Україні з нагоди 300-ї річниці від дня народження Імануеля Канта! І яка ще тема могла б бути більш підхожою у квітні 2024 року, через понад два роки після насильницького і супротивного міжнародному праву нападу Росії на Україну, після двох років війни, руйнування та непробачного страждання, як центральна тема політичної філософії Канта – мир? Як я хотів би показати у своїх наступних, через обмежений час лише ескізних міркуваннях, мир є тією ціллю, до якої Кантова філософія могла би зробити (природна річ, лише непрямий) внесок. Тим часом як у першій частині своєї доповіді я стисло нагадаю основні риси концепції миру Канта в його книзі *До вічного миру*, у другій частині я окреслю те, як Кант перетворює мир на ціль своєї філософії.

1. Мир

«Вічний мир», як пише Кант в 1797 році, є «найвищим політичним благом» (6:354 і д.). Утім, Кант не був пацифістом. Хоч він і уважав війну за «найбільше лихо, яке може спіткати людський рід» (19:611), та все ж зміг знайти й напрочуд позитивні боки у війні. Так, війни сприяють тому, що людство повністю розвиває свої здатності (5:432), адже війна вимагає озброювання, яке своєю чергою веде до технічного й адміністративного поступу. В естетичному аспекті війна навіть має «щось

© Marcus Willaschek, переклад з німецької Віталія Терлецького, 2024
Наукова редакція Івана Іващенко

¹ Від редакції. Ми публікуємо український переклад доповіді Маркуса Вілашека, професора історії філософії Нового часу Гете університету (Франкфурт-на-Майні, Німеччина), з якою він виступив дистанційно на Міжнародній науковій конференції «Філософія Канта і виклики сучасності» (Київ, 17 квітня 2024 р.). Цей текст ґрунтується на витягах із книги автора [Willaschek 2023]. Тексти Канта цитуються за [Кант 1900-]. Організатори і учасники конференції висловлюють вдячність професору Вілашеку за участь у цьому науковому заході.

Українське видання книги М. Вілашека «Кант. Революція мислення» готується у видавництві «Темпора».

піднесене в собі» (5:263). Також Кант визнає, що війни можуть бути справедливими, а саме: як відповідь на «агресію» або «загрозу» з боку іншої держави (6:346). І, зрештою, війна є засобом для свого власного подолання, адже лиха війни приводять держави, кінець кінцем, до того, щоб прагнути тривалого миру.

Але якщо війна для Канта має як негативні, так і позитивні боки, то чому «вічний мир» є тоді найвищим політичним благом? Ми зустрічаємо тут основний мотив кантівської моральної філософії: війна є найбільшим лихом людства не через страждання, яке вона приносить із собою, але через те, що і позазяк вона є *неправом* [Unrecht] (6:354). Неправо полягає в тому, що в стані війни права людей не можуть бути достатньо забезпечені. Так, у випадку війни держава не може ефективно захищати, наприклад, фізичну недоторканність своїх громадян і громадян, але також їхнє сексуальне самовизначення, їхню власність та багато інших прав. Звичайно, зумовлене війною страждання також є дуже доброю підставою уникати війни; однак це страждання все-таки можна виміряти з огляду на переваги війни. В окремих випадках у цьому аспекті щось може говорити навіть більше на користь війни, ніж проти неї. Утім, неправом, яке являє собою війна, годі чимось виміряти – воно залишається неправом, що його слід уникати або долати. Тому війна, за Кантом, виправдана лише в тому разі, якщо немає жодної ефективної міжнародної юрисдикції, яка може розв'язати суперечку, і якщо війна необхідна для запобігання (більшого) неправу. (Але в цьому випадку може бути виправданим навіть превентивний удар: 6:346.)

Етика Канта ґрунтується на цілком схожій думці: етично вирішальним є не людське страждання і добробут, а єдино лише гідність людини, яку годі чимось зважити або розрахувати. Це, звичайно, не означає, що щастя і страждання морально несуттєві, цілком навпаки. Але щастя і страждання є порівняльними величинами, їх можуть переважати інші фактори. Натомість уникати війни та поважати гідність людини є, на думку Канта, абсолютними наказами, яких слід завжди і скрізь дотримуватися – навіть тоді, коли це в окремому випадку могло би спричинювати більше страждання, ніж щастя.

Отже, мир є таким найвищим благом тому, що лише він дозволяє надійно захищати права людей. Насправді стан війни між державами геть не мусить призводити до «ворожнечі», а отже – справжніх бойових дій, аби бути неправом. Відсутність таких дій є спочатку не більше ніж «перемир'ям» (8:343) – отже, усе ще латентною війною й тим самим неправом. Натомість справжній мир є правовим станом між державами за аналогією з правовим станом між громадянами певної держави (8:348 і д.). Кант тут вдається до теорії суспільної угоди, яка з часів Томаса Гобса правила за виправдання політичного панування і державної влади. Так само як беззаконний природний стан, в якому окремі люди перебувають у «війні всіх проти всіх», є неправом, бо права індивідів не забезпечено без державної монополії на владу, так і природний стан між державами, згідно з Кантом, є неправом, бо без тривалого мирного порядку жодна держава не убезпечена від вторгнень, завоювання і пљундровання (8:354). І так само, як суспільна угода долає війну всіх проти всіх завдяки заснуванню держави, так і лише угода між державами долає перманентний, хоч часто і лише латентний стан війни. Мир, що ґрунтується на такій угоді, був би не просто тимчасовим (як перемир'я), а й «вічним», тобто тривалим і необмеженим у часі (8:343).

Але чи не залишається «вічний мир» відірваною від життя ідеєю без політичної ваги? Саме це є тією підозрою, до якої звертається Кант своєю працею *До вічного*

миру. Кант виступає проти гаданих реалістів у політиці, згідно з якими війна як засіб політики є неминучою. Уже завдяки вельми іронічному тону своєї праці він зв'язує їм руки – і тим самим водночас захищає себе від цензури.

Іронічний тон праці про мир починається з її заголовку, який стосується трактату, розташованого поблизу цвинтаря, а тому [цей трактатир] має відповідну назву «Вічному миру»² (8:343). Чи можна, либонь, знайти «вічний мир» [Friede] лише на цвинтарі [Friedhof]?

Кант воліє усунути цю підозру, і він робить це – наступне іронічне заломлення – у формі не академічного трактату, а вигаданої угоди про мир. Ця угода складається із шести «попередніх статей» і трьох «остаточних статей», а також «гарантії» та – останній іронічний викрутас – «таємної» додаткової статті, яка в публікації, звичайно, не довго може залишатися таємною.

Попри всю іронію не може бути жодного сумніву в серйозності Кантового завдання. Кант хоче показати, що «вічний» мир є не лише величним ідеалом, а й реалістичною політичною ціллю. Попередні статті називають ті умови, за яких узагалі можливий тривалий мир: так, не може бути жодної регулярної армії і жодних воєнних позик. Слід поважати суверенітет усіх держав, що також виключає мирне здобування однієї держави іншою. Доки ще існують війни, підступи й обман не мають підривати довіру до пізнішого укладення миру. І якщо мир укладається, то без таємного плану його знову порушувати за найближчої нагоди (8:343-347).

Три наступні остаточні статті, що спираються на попередні, забезпечують «вічний мир»: по-перше, всі держави повинні бути республіками (8:350), під чим Кант розуміє приблизно те, що сьогодні позначають як представницькі демократії із поділом влади. Кантове обґрунтування звучить так, що держави, де громадяни і, відповідно, їхні вибрані представники вирішують про війну і мир, набагато менше схиля-

² Назва твору Канта «До вічного миру» містить іронічну двозначність. З одного боку, ідеться про мету людської історії – вічний мир, тому прийменник *zu* в назві твору говорить про напрямок історії. Але сам текст починається згадкою голландського трактату, вивіска якого, за словами Канта, містила цей сатиричний надпис з присвятою – «вічному миру», на самій же вивісці *намальовано* цвинтар, тобто поблизу трактату жодного цвинтаря не розташовано, як неточно висловився М. Вілашек.

Варто зауважити, що цей абзац доповіді М. Вілашека повністю збігається з абзацом його опублікованої торік книги [Willaschek 2023: 39]. Втім, що має на увазі Кант, очевидно кожному, хто читав початок тексту («намальовано» і «gemalt», ключові для нас тут слова відповідно перекладу й оригіналу, для зручності виділено напівжирним шрифтом): «“Вічному миру”. Годи з'ясувати, чи цей сатиричний надпис на вивісці того голландського трактатирника, на якій було **намальовано** цвинтар, стосувався людей взагалі, або зосібна очільників держави, які ніяк не можуть насититись війною, або, може, лише філософів, які марять тією солодкою мрією» (Zum ewigen Frieden. Ob diese satirische Überschrift auf dem Schilde jenes holländischen Gastwirts, worauf ein Kirchhof **gemalt** war, die Menschen überhaupt, oder besonders die Staatsoberhäupter, die des Krieges nie satt werden können, oder wohl gar nur die Philosophen gelte, die jenen süßen Traum träumen, mag dahin gestellt sein) (VIII: 343). Отже, у цьому випадку прийменник *zu* вказує не на напрямок, а виконує функцію іронічної присвяти — вічному миру, який буцімто спочиває на цвинтарі.

Варто відзначити, що зауважена вище двозначність *zu* не є секретом для кантознавчої спільноти. Зокрема, Девід Колкleshур, автор одного з англійських перекладів «До вічного миру», чітко вказує на різні значення *zu*, використані Кантом. Тому назву твору Колкleshур перекладає як «Toward Perpetual Peace», а іронічний девіз в лапках перед текстом – як «To Perpetual Peace» [Kant 2006: 67]. – *Прим. наукового редактора.*

ються до того, щоб вести війну (8:351) – припущення, яке під гаслом «демократичний мир» гостро дискутується аж до сьогодні.³

По-друге, всі держави повинні долучитися до глобальної федерації, яка забезпечує міжнародне право (8:354). Аналогія з природним станом серед людей дає зрозуміти, що ця федерація наділена такою монополією на владу, що дозволяє здійснювати міжнародне право у випадку потреби також із примусом щодо держав, які порушують право (8:357). Утім, Кант страхається такої «міжнародної держави» з різних підстав. Так, наприклад, він побоюється деспотичного зловживання глобальної центральної влади (8:311). Замість цього він виступає (як раніше Русо) за самий лише «союз народів» суверенних держав (8:354).

І, по-третє, Кант постулює, випереджаючи в цьому свій час, загальне «світове громадянське право»: право кожної людини не стосовно *власної* держави, а стосовно всіх *інших* держав. За Кантом, воно повинно бути «обмеженим умовами загальної гостинності» (8:357), отже, є самим лише правом відвідування, а не правом тривалого перебування (8:358).

Центральна ідея Канта звучить так: якби всі держави світу втілилися в життя ці дев'ять статей і в такий спосіб заснували глобальний правовий порядок, тоді був би досягнутий «вічний мир». Утім, наскільки це реалістично? Звичайно, Кант знає, що більшість держав його часу є не демократичними республіками, а авторитарними монархіями, що не мають жодної готовності включитися в глобальний союз народів. Кант виступає не як пацифістський мрійник, а як іронічно відсторонений спостерігач, який не плакає жодних ілюзій про природний егоїзм, недобррозичливість і агресивність, одне слово: «злостивість» (8:375) людей.

А проте ми, здається, перебуваємо перед дилемою. З одного боку, позбавлений ілюзій погляд на людину показує, що егоїзм та інертність стоять на заваді реалізації вічного миру; але, з іншого боку, із моральних підстав ми не сміємо також відмовлятися від цієї цілі. Як можна сполучити перше з другим?

Відповідь Канта має дві частини. По-перше, він послуговується фігурою думки, яку точно сформулював Бернард Мандевіл уже в 1714 році «private vices, public benefits» (приватні вади як суспільні переваги).⁴ Суто егоїстично вмотивовані чинення індивідів хоч і ведуть, згідно з Кантом, до «антагонізму» між цими індивідами (8:20), але ефекти останнього за слушних умов усе ж сприяють спільному благу. У такий спосіб природа, зокрема, природа людини, «гарантує» вічний мир (8:360 і д.), так само як безпристрасна держава-гарант забезпечує додержання мирної угоди. Природа уможливило поширення людини на всій земній кулі – серед іншого завдяки «сплавній деревині» (8:363), яка дозволяє будівництво помешкань на безлісних узбережжях, або завдяки верблюду, «кораблеві пустелі» (8:358), що дозволяє торгівлю на великих і необжитих відстанях. Водночас конкуренція, нестача ресурсів і не в останню чергу війна, до якої схилиються люди на підставі свого природного антагонізму (8:20-25), примушують до того, що використовується також і ця можливість. Важливу роль при цьому відіграє торгівля, яку Кант описує як глобальну й таку, що пов'язує всіх людей між собою. При цьому внаслідок кулястої форми Землі люди не можуть уникати одне одного, а мусять вступати в контакт одне з одним і таким чи-

³ Щодо актуальної дискусії про тезу «демократичного миру» слідом за Кантовою працею про мир див.: [Eberl 2008].

⁴ Таким є підзаголовок твору Бернарда Мандевіла «Байка про бджіл», див. [Mandeville 1988].

ном примушені, зрештою, також до заснування держав (8:358). Природний «дух торгівлі, який не може існувати разом із війною» (8:368), є в такому разі вирішальним фактором, завдяки якому долається війна і уможливлується тривалий союз народів. Це є перша частина відповіді Канта.

По-друге, сповненим сенсу і правильним є доти дотримуватися морально наказаних ідеалів і працювати над їхньою реалізацією, доки ми не будемо впевнені, що їхнє здійснення є *неможливим*. А в цьому ми аж ніяк не можемо бути впевненими, за всього скепсису стосовно моральних якостей людини. Тому моральна помилковість і політична корумпованість людини не є жодними підставами для того, щоб відступати від найвищих моральних домагань у політиці. Ці останні для Канта полягають передусім в необмеженому пануванні права і в тривалому світовому мирному порядкуві як цілі.

Чи насправді досягнемо ми цієї цілі – це, за Кантом, залишається відкритим. «Гарантія» природи лише забезпечує засадничу можливість вічного миру й тому варто прагнути його (8:368). Навіть якщо втілення вічного миру в життя не можна впевнено передбачити з теоретичного погляду, навіть у тому разі, коли воно є малоімовірним, політичне завдання полягає в тому, щоб неперервно добуватися цієї цілі. Мабуть, цілком ми ніколи її не досягнемо, але щонайменше можемо дедалі ближче підступати до неї (8: 386).

На завершення можна констатувати, що вічний мир, згідно з Кантом, являє собою найвище політичне добро через те, що він включає в себе і водночас забезпечує всі інші політичні блага: права і свободу індивіда завдяки правовій державності та республіканському устрою; загальний добробут завдяки (державною захищеній та регульованій) вільній торгівлі та права держав і мир завдяки світовому мирному порядку у формі союзу народів. Тривалий мир, згідно з Кантом, є всеосяжною ціллю політичного чинення та останньою точкою збіжності людського поступу. Водночас вічний мир є хоч і важко досяжною, а проте все ж таки сповненою сенсу політичною ціллю. Його здійснення не виключено, бо навіть такі людські властивості, як конкурентне мислення і прагнення до прибутку, які на позір стоять на заваді миру, можуть непрямо сприяти йому.

2. Примат практики

Кант запозичив у Русо, чії твори сильно вразили його і зчинили на нього неабиякий вплив, ту думку, що гідність людини залежить не від її суспільного рангу і також не від її обдарування та розуму, а єдино лише від моральної якості її воління і чинення. Цю думку Кант застосував також до самого себе і до своєї власної філософської праці, цінність якої він тепер уже не вбачає тільки в пізнанні природничо-наукових або метафізичних істин, а в її внеску в поліпшення умов людського життя. Це веде Канта до нового і перспективного розуміння філософії, яке виражається через *першість практики щодо теорії*. Кант сам говорить пізніше, хоч і в дещо вужчому значенні, між іншим про «примат чистого практичного розуму» (5:119). При цьому під «теорією» він розуміє не так особливо абстрактний і спекулятивний різновид розмислу, а філософське або наукове пізнання загалом, що як таке не втручається у світ, тоді як «практика» позначає всю царину людського чинення і передусім мораль.

Природно, у цьому сенсі філософія Канта сама є теорією, а не практикою. Однак для нього правильне чинення має першість щодо суто теоретичного пізнання. Наука і філософія не є самоціллю, а повинні робити внесок у поліпшення життя людей – у матеріальному, але передусім у моральному і політичному аспекті. Для Канта це означає також, що у випадку конфлікту між теоретичним пізнанням і моральними цілями гору беруть моральні цілі (тією мірою, якою це прямо не суперечить актуальному стану знання).

Примат практики вперше виражено в розділі про канон «Критики чистого розуму», де Кант, після того як він заперечив можливість *знання* про Бога, аргументує тепер на користь необхідності *віри* в Бога. Щоправда, за Кантом, немає жодних достатніх теоретичних підстав або доказів на користь припущення, що Бог існує і наша душа безсмертна. Тому із суто теоретичної перспективи було б ірраціонально вірити в Бога. Але віра в Бога, каже Кант, є морально необхідною, позаяк ми можемо досягти своїх найвищих моральних цілей («найвище добро») лише із підтримкою Бога. Отже, тут теоретичне осягнення і морально-практичне завдання суперечать одне одному. Інші філософи Просвітництва, як, наприклад, Девід Г'юм, наполягають на першості теорії у випадку такого конфлікту: для чого немає жодного доказу або добрих емпіричних підстав, у те не треба й вірити. Кант це заперечує: якщо морально необхідно припускати (як він пізніше казатиме: «постулювати») існування Бога, то це раціонально виправдано також без наукових доводів, доки таке допущення недвозначно не спростовано в теоретичному аспекті. Правильне чинення має першість щодо вимог теорії.

Можна було б сумніватися в тому, чи може ще переконувати із сьогоденного погляду Кантів аргумент на користь постулату Бога. Натомість загальна ідея переваги практики не лише революційна, а й актуальніша, ніж будь-коли. Вона революційна, бо ставить традиційне співвідношення теорії і практики, говорячи Марксовою мовою, із голови на ноги. І вона актуальна, бо з огляду на багатоманітні політичні загрози наших днів примат практики Канта може надати нам мужності обстоювати політичні цілі навіть тоді, коли перспективи, розглянуті суто теоретично, не такі обнадійливі. Так, за Кантом, необхідним і сповненим сенсу є докладання активних зусиль для справедливості та миру у світі, хоч яким малоімовірним є те, що в осяжній перспективі ми матимемо в тому успіх.

Примат практики найзагальніше виражено в Кантовому розрізненні двох аспектів філософії, які він позначає як «шкільне поняття» і «світове поняття» (A838/B866). Згідно зі своїм шкільним поняттям філософія є академічною дисципліною поряд з іншими, якою займаються із суто теоретичної допитливості. Як усі науки, вона так само має на меті пізнання істини та підпорядкована вимозі утворювати взаємопов'язану цілість, систему пізнання. А втім, на відміну від інших наук, філософія здобуває частину своїх пізнань а priori, із чистого розуму, тож незалежно від досвіду, спостереження й експерименту. Цю ознаку вона поділяє з математикою, яка свої предмети (скажімо, трикутник або функцію) – інакше за філософію – може «конструювати» в чистому (не-емпіричному) спогляданні, тоді як у випадку філософії йдеться про чисту поняттєву форму пізнання. Чиста частина філософії охоплює, згідно з Кантом, поряд із критикою розуму та логікою (A4:388) метафізику природи і метафізику звичаїв (A841/B869). Вони доповнюються такими дисциплінами «емпіричної філософії», як антропологія (A840/B868) і психологія (A848/B876).

Шкільному поняттю філософії Кант протиставляє її світове поняття. Це поняття стосується того, що «необхідно цікавить кожного (A839/B867 прим.), позаяк воно торкається «призначення людини». У цьому аспекті філософія є «наукою про стосунок всього пізнання до суттєвих цілей людського розуму» (A839/B867). Такі цілі полягають у досяганні світового громадянського мирного порядку та «найвищого блага», отже, справедливого світового суспільства, що включає всіх людей. Тому Кант говорить також про філософію у «світовому громадянському значенні» (9:25).

Це світове громадянське розуміння філософії закарбовано ідеєю першості практики щодо теорії. Філософія має справу з усіма можливими питаннями, серед яких багато таких, що мають лише теоретичний інтерес. Так, вона запитує, чи є світ скінченним або нескінченним або що означає краса. Ці питання можна порушувати заради них самих і намагатися відповісти на них – це є шкільним поняттям філософії. Але, зрештою, філософія має справу з чимось більшим, а саме з питанням про сенс або «призначення» людського життя. Це призначення полягає в моральному поступі людства щодо останньої цілі справедливого світу, де всі люди можуть повністю розвивати свої здатності та здійснювати їх для власного блага, як і для блага всіх інших. Згідно зі своїм світовим поняттям, філософія є не лише теоретичним пізнанням і рефлексивним осмисленням цієї цілі, але також і внеском в її досягання, а саме в подвійному аспекті.

По-перше, як «вчення про мудрість» вона в разі успіху перетворює особу, що філософує, на ліпшу людину (5:108). Навіть якщо філософ, згідно із сократівським значенням слова, хоч і любить мудрість, але ще не володіє нею, Кант розуміє під філософом людину, яка дедалі більше наближається до цілі мудрості. Тим самим Кант не лише спирається на сократівське розуміння філософії, а й на розуміння філософії стоїків, згідно з якими ціль філософії полягає в чеснотливому і разом із цим доброму житті окремої людини, що таким чином стає «мудрецем».

По-друге, Кантове розуміння філософії є також провісником марксизму і американського прагматизму, які в XIX столітті успіх певної теорії вимірюватимуть за її суспільною дієвістю. Ця практична вимога та її політичні імплікації виражаються в Канта особливо чітко в його статті «Ідея до загальної історії у світовому громадянському замірі» 1784 року. У цій статті, яка вже у своєму заголовку заявляє про себе як внесок у світове поняття філософії, Кант розвиває свою ідею людської історії як поступового, хоч і порушеного невдачами, але неспинного поступу до глобального світового мирного порядку між демократичними і вільними правовими державами. Лише так могло б людство повністю розвивати всі закладені в нього природою здатності і таланти, передусім здатність до вільного і морально доброго чинення (8:15-31).

Природно, Кант усвідомлює утопічний характер своїх міркувань. Напрошується підозра, каже Кант, що при такій історії людства може вийти «лише якийсь роман» (8:29). Справжній розвиток людства з усіма його війнами, порушеннями права і формами пригнічення та експлуатації, здається, спростовує Кантову ідеалістичну концепцію історії. Втім, як і пізніше в праці про мир 1795 року, Кант вказує на дух торгівлі та людське прагнення прибутку, як і на міжлюдську та міждержавну конкуренцію, як на чинники, які зрештою сприяють усередині – вільному устрою держав як правових держав, а назовні – мирним міждержавним відносинам. Уже наявні торговельні контакти і культурний обмін, що перетинає кордони, хоч і є, за Кантом, лише «слабкими слідами наближення» до цілі справедливого

світу, проте їх вистачає, щоб мотивувати нас до зусиль, які можуть дедалі більше наближати нас до цієї цілі (8:27 і д.).

Ясно демонструючи нам ціль справедливого і мирного світу та показуючи, що ця ціль засадничо досяжна і як саме вона досяжна – або, мабуть, ще обережніше: що її реалізація від самого початку не виключена, – філософія сама робить внесок у досягання цієї цілі: «Філософська спроба опрацювати загальну світову історію згідно із планом природи, який має за мету досконале громадянське об'єднання в людському роді, мусить розглядатися як можлива і навіть *сприятлива для цього заміру природи*» (8:29). «Замір природи» є заміром природи справедливого і мирного світу. Філософія – філософія Канта – робить внесок у це, показуючи, що, попри весь спротив, варто добуватися цієї цілі.

Коли Кант у «Критиці чистого розуму» пише, що філософія, згідно зі своїм світовим поняттям, спрямована на «суттєві цілі» і, зрештою, на «кінцеву ціль» людського розуму, то він має на увазі саме це: філософія повинна робити свій внесок у те, щоб людство на шляху поступового культивування, цивілізування і моралізування реалізовувало своє «призначення» дедалі більшим наближенням до цілі справедливого світового порядку. Втручання Канта в дебати свого часу, передусім завдяки статтям у *Берлінському місячнику* [Berlinische Monatsschrift], є для нього, отже, не незначними побічними продуктами, а так само центральним складником його філософської праці, як і його головні твори.

Коли Кант подає «публіці», отже, критичній громадськості, зокрема свою концепцію світового мирного порядку, то він це робить із усвідомленням того, щоб як філософ справляти політичний вплив. Це є тим більш чинним, коли Кант часто при цьому недвозначно звертається і до «верхівки», яку він намагається переконати в корисності або нешкідливості своїх ідей. Природно, філософи, навіть якщо вони пишуть для ширшої публіки, зазвичай не мають жодного прямого впливу на політичні події; це знав і Кант. Однак якщо взяти до уваги, що Кант мислив історичними періодами, то він, здається, виявився правим зі своїм саморозумінням. Поняття гідності людини в німецькому основному законі засвідчує історичну силу впливу кантівської філософії так само, як і заснування Ліги націй та Організації об'єднаних націй. Те, що ціль справедливого і мирного світу сьогодні здається більш віддаленою, ніж ще кілька десятиліть тому, не відвернуло б Канта від його віри в поступ, доки у мінливій ході людської історії між усіма невдачами можна бачити також ознаку надії.

3. Висновок

Отже, Кант розуміє свою власну філософію як скромний внесок у досягання «вічного миру»: показуючи, що світовий мирний порядок засадничо реалізований і як саме він реалізований, Кант прибирає сумніви, які могли би змусити людей відмовитися від цієї цілі, і надає їхньому політичному чиненню ясної орієнтації. Актуальна вагомість цієї думки мала би бути очевидною. Сподівання на поступову глобальну демократизацію і тривалий світовий мирний порядок, яке ще приблизно 2000-го року здавалося виправданим, зникло: не демократія, поступ і мир, а безсоромне прагнення влади, ліквідація структур, які є демократичними і такими, що роблять державу правовою державою, та воєнна агресія в багатьох місцях визначають політику. Спричинена людьми зміна клімату все ще багатьма заперечується і водночас її наслідки загрожують світовому миру. З огляду на такі напрямки розвитку можна було би стати цині-

ком і розглядати їх як підтвердження нездоланної дурості людей. Такий цинізм був зовсім не чужим Канту, проте він не піддався йому. Підстава цього в тому, що ми не сміємо піддаватися йому: згідно з Кантом, наказ моральної самоповаги – твердо дотримуватися політичних цілей правової держави, ліберальної демократії, справедливості, міжнародного співробітництва і глобального миру, адже життя, гідне людини, неможливе без правової державності, демократії та миру. Ми не можемо відмовитися від цієї вимоги, не відмовляючись від нашої людськості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

- Eberl, O. (2008). *Demokratie und Frieden. Kants Friedenschrift in den Kontroversen der Gegenwart*. Baden-Baden: Nomos.
- Kant, I. (1900-). *Gesammelte Schriften* (Bd. 1-29). (Preussische Akademie der Wissenschaften, Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, Hrsg.). Berlin: Reimer, & De Gruyter.
- Kant, I. (2006). *Toward perpetual peace and other writings on politics, peace, and history*. (P. Kleingeld, Ed.; D. L. Colclasure, Trans.). New Haven: Yale UP.
- Mandeville, B. (1988). *Die Bienenfabel*. München: Beck
- Willaschek, M. (2023). *Kant. Die Revolution des Denkens*, München: Beck.

Одержано / Received 21.05.2024

Marcus Willaschek

The primacy of practice and the goal of a peaceful world order in Kant's philosophy

Markus Willaschek's conference talk (International Scientific Conference "Kant's Philosophy and the Challenges of Modernity", Kyiv, April 17, 2024).

Маркус Вілашек

Примат практики та ціль світового мирного порядку у філософії Канта

Текст доповіді Маркуса Вілашека на Міжнародній науковій конференції «Філософія Канта і виклики сучасності» (Київ, 17 квітня 2024 р.).

Marcus Willaschek, PhD, professor at Institut of Philosophy, Goethe University (Frankfurt am Main, Germany).

Маркус Вілашек, PhD, професор Інституту філософії Гете університету (Франкфурт на Майні, ФРН).

e-mail: willaschek@em.uni-frankfurt.de
